

FOLKLOOR JA POPKULTUUR

Kaheksateistkümmes Eesti folkloristide talvekonverents 22. ja
23. veebruaril 2024 / Estonian Folklorists' 18th Winter Conference
in Taevaskoja holiday centre, February 22–23, 2024

FOLKLORE AND POP CULTURE

Pühendatud Mare Kõiva 70. sünnipäevale

EKM Teaduskirjastus. Tartu 2024

Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristika osakond
Akadeemiline Rahvaluule Selts

**Kaheksateistkümnes Eesti folkloristide
talvekonverents**

Folkloor ja popkultuur

22. ja 23. veebruaril 2024
Taevaskoja puhkekeskuses

Pühendatud Mare Kõiva 70. sünnipäevale

Estonian Folklorists' 18th Winter Conference

Folklore and Pop Culture

Taevaskoja holiday centre
February 22–23, 2024

Dedicated to the 70th jubilee of Mare Kõiva

**Ajakava ja teesid
Programme and abstracts**

EKM Teaduskirjastus
Tartu 2024

Koostajad: Katre Kikas, Emma Lotta Lõhmus

Keeletoimetajad: Tiina Mällo, Asta Niinemets, Nikolai Kuznetsov

Kaane kujundus: Andres Kuperjanov

Küljendaja: Diana Kahre

Kaane kujunduses on kasutatud pilte, mille kaks nõbu – Natali Nora Nigul ja Ramilda Vaher – ühise mängu käigus 2010ndate keskpaiku paberile panid.

Konverentsi kodulehekülg:

<https://www.folklore.ee/ri/fo/konve/2024/ftk/>

Täname konverentsi toetajaid:

Konverentsi korraldajad:

Akadeemiline Rahvaluule Selts, Eesti Kirjandusmuuseum

Eesti Kirjandusmuuseum

ISBN 978-9916-659-99-1 (trükis)

ISBN 978-9916-742-00-6 (pdf)

© autorid

© Eesti Kirjandusmuuseum

Kaheksateistkümnes Eesti folkloristide talvekonverents on pühendatud Eesti Kirjandusmuuseumi juhtivateaduri ja akadeemiku Mare Kõiva 70. juubelile. Konverentsi teema „Folkloor ja popkultuur“ üritab kätkeada endas Mare uurijahuvide mitmekülgset ning fookuse liikuvust, tema soovi piiluda piiride taha ning põimida oma käsitlustes eri aegu, žanre, metodoloogiad ja distsipliine. Või nagu ta ise on tagasihoidlikult märkinud: „No eks inimene tegeleb ikka sellega, mis äratav tema uudishimu või sunnib vastu vaidlema või mille juures on mingi huvitav aspekt“ (ERR Labor 16.01.2024).

Andres Kuperjanovi foto, Budapest 2013.

Sissejuhatus

Alates 2005. aastast on Eesti rahvaluuleteadlased korraldanud iga-aastaseid talvekonverentse, mille eesmärk on ühendada Eesti eri institutsioonide folkloriste ning luua ühiste arutelude foorum. 2024. aastal toimuva konverentsi üldteema on „Folkloor ja popkultuur“. Eesmärk on keskenduda nende kahe kultuurivaldkonna kokkupuutepunktidest ja sulandumiskohtadesse paigutuvatele loomingulistele otsingutele. Konverents on pühendatud Eesti Kirjandusmuuseumi juhtivateaduri ja akadeemiku Mare Kõiva juubeleile.

Nii nagu võib erinevalt määratleda folkloori ja popkultuuri olemust, on ka väga palju erinevaid võimalusi nende kahe nähtuse suhestamiseks. Ühelt poolt võime vaadelda folkloori ja popkultuuri sünonüümsetena kui kanoonilisele või eliitkultuurile vastanduvat nähtust, samas mõnikord käsitletakse neid ajalises järgnevuses, rõhutades, et popkultuur on linlik ja kirjalik versioon ruraalsesse ja suulisse keskkonda kuuluvast folkloorist. Kuid neid nähtusi võib näha ka teineteisest selgelt eristuvate või koguni teineteisele vastanduvate nähtustena: altpoolt lähtuv ja isetekkeline ja kohalik folkloor vs. kellegi ärihuvisid teeniv globaalse haardega popkultuur.

Konverentsi eesmärgiks ei ole ühe või teise valdkonna olemuse täpne määratlemine, vaid süüvimine juhtumitesse, mille puhul võib rääkida mõlema nähtuse üheaegsest kohalolust, nendevahelistest ülekannetest ning kokkupuute kohtades tekkivatest uutest ideedest, tõlgendustest ja loomingulistest impulssidest. Nii omandavad popkultuuri elemendid sageli rolli teatud kogukondade sisesuhtluses, kuid samas leiavad folkloorist pärit elemendid kasutust filmides, raamatutes jm popkultuuri valdkondades. Mõnikord ei piirdu sedasorti siirded ühe lüliga, vaid popkultuuri jõudnud folkloorsed motiivid võivad mõni aeg hiljem uutes kontekstides uuesti folkloriseeruda ning seejärel taas inspireerida mõnd popkultuuri loojat. Nende protsesside puhul võib ühelt poolt rõhutada üksikisikute ja kogukondade loovust, kultuuri(de) uuenemist ning rühmade vahelist suhtlust, teisalt kaasnevad nendega paratamatult ka tülid ja vaidlused autentsuse, autoriõiguste ning kultuurilise aproprieerimise üle.

Korraldajad

Kava / Programme

Neljapäev, 22. veebruar

10.00 saabumine Taevaskoja puhkekeskusesse, majutumine, tervituskohv / arrival at Taevaskoja holiday centre

10.45 avasõnad / opening

11.00-13.00

Mare Kõiva Nelja tuule poole

Eda Kalmre Klounid ja teised kurjad tegelased. Ostensioon ja kriminaalsed legendid

Siim Sorokin „Juba 26 aastat on nad öelnud, et meie leitut pole olemas“: Estonia, loominguline umbusk, rahvalik kriminalistika ja kontra-plottimine

Liisi Laineste, Guillem Castañar, Anastasiya Fiadotava CELSA võrgustiku projekti esmased tulemused: huumor eesti avalikus ruumis

13.00-14.30 lõuna / lunch

14.30-15.30

Т. Г. Владыкина, Д. Л. Корнилов Идея национальной идентичности в деятельности современных центров удмуртской культуры

Н. И. Шутова Удмуртские фестивали и праздники: традиции и новации

15.30.-16.00 kohvipaus / coffee break

16.00-18.00

Sergei Troitskii Populaarne ballett: folkloorimotiivi muutmine sotsiaalseks tegevuseks

Katre Kikas Rahvaluulekogujad ja fännikirjandus: Hans Anton Schults F. R. Faehlamanni müütide lummuses

Esitlused

Rudolf Põldmäe *Rahvaluulekoguja reisuaraamat* (2023) (esitlevad

Mari-Ann Remmel ja Alo Põldmäe)

Loomanimede andmebaas (esitleb **Mare Kõiva**)

18.00-19.00 õhtusöök / dinner

19.00-21.00 kontsert / concert

Kaisa Ling Hulpides kinniskujundite ookeanis

Kontserdile järgneb **Mare Kõivale pühendatud koosviibimine** / After the concert there will be **gathering dedicated to Mare Kõiva**

21.00-... saun / sauna

Reede, 23. veebruar

8.00-9.00 hommikusöök / breakfast

9.00-10.30

Ott Heinapuu Eesti looduslike pühapaikade muutuvad tähendused
Kristel Kivari, Tiina Sepp Kirna mõisa mungad ja Avaloni vaimud: võrdlevaid tähelepanekuid kummituslugudest uue vaimsuse keskkondades

Eli Vahtramäe Mida teab põhikoolilõpetaja folkloorist?

10.30-11.00 kohvipaus / coffee break

11.00-12.30

Taive Särg Milline regilaul rokib?

Inna Lisniak Origin and Historical Development of Slavic-Baltic Folk Instruments: A Study of Characteristic Features

Savannah-Rivka Powell Border Genres of Yiddishkeit: Navigating Heterotopic Space and Jewish Diaspora by way of Liminal Shtetlach

12.30-13.30 lõuna / lunch

13.30-15.30

Natalia Ermakov Välitööde eripära: võlu ja valu. Sakraalsed rituaalid ersa kultuuris

Nikolai Kuznetsov Rahvapidustused ja komi folkloor

Eva Toulouze Ühe udmurdi palve arengud 10 aasta jooksul

Konverentsi lõpetamine

16.00 buss Tartusse

Välitööde eripära: võlu ja valu. Sakraalsed rituaalid ersa kultuuris

Natalia Ermakov

Eesti Kirjandusmuuseum

Sakraalsed rituaalid ersa kultuuris ja vaimses keskkonnas olid loomulikud ja orgaanilised sadu põlvkondi.

See hoidis meie mentaliteeti, ühendas rahvast, aitas mõista igapäeva-elu ja ületada raskusi. Omausu traditsioonide põimumisel ristiusu kommetega ja sellega kaasneva evolutsiooniga tekkis tänapäeva sünkretism, mida saab järgida suuremal määral maakeskkonnas. Kummardus esivanematele, pühapaikade külastamine, naiste „saladuste“ kinkimine (nagu villane rätik figuuri korrigeerimiseks), ravitseja aitamine tervendamise protsessis, salamärgid ja muud kombed näitavad ja viitavad traditsioonilistele käitumisnormidele ja moraalireeglitele. Traditsiooniline eetika kohustas oma soovides ja käitumises tagasihoidlik ja ettevaatlik olema.

Kui tunneme oma juuri ja usume nende väesse, suudame jääda püsima. See määrab meie identiteedi ja aitab mõtestada oma teid ja tegemisi maailmas.

Eesti looduslike pühapaikade muutuvad tähendused

Ott Heinapuu

Keel ja Kirjandus

Eesti ajaloolised looduslikud pühapaigad, nagu allikad, pühad puud ja ohvrikivid, on moodustanud osa üldiselt konservatiivsest maastikumustrist. Looduslikud pühapaigad on kohalikus suulisel pärimuses olnud seotud traditsiooniliste praktikatega, nagu aastaringi tähtpäevade tähistamine, tervendamistavad ja muu maagia, kuid ka suuliselt edasi antud rahvajuttudega. Rahvusliku identiteedi ehitamise aegu 19. sajandil ja selle järel on Eesti looduslikud pühapaigad oluliste identiteedimärkidena – nii üldistatud kategooriatena, nagu pühad hiied, kui ka konkreetsete paikadena – omandanud ka uusi, modernsetest mõttesuundadest pärit tähendusi. Samuti on 20. sajandist alates rajatud uusi pühapaiku, mis jäljendavad rahvusromantilise kirjanduse kaudu levinud arusaamu sellest, millised olid muistsete eestlaste looduslikud pühapaigad. Kuid sealjuures on paljude paikade modernsuse-eelsed tähendused ja funktsioonid püsinud, ajas muutunud ning põimunud uuematega. Selle väga mitmekesise ja kirju pildi paremaks mõistmiseks esitan tüpoloogiat, mis kirjeldab tänapäeva eesti kultuuris käibivaid looduslike pühapaikade mõtestamise erinevaid viise. Tüpoloogias paigutan Eesti looduslikud pühapaigad ja nendega seotud diskursused ning praktikad (lood ja kombed) kahele teljele, mis mõlemad põhinevad vana ja uue ehk modernsuse-eelse ja modernse mentaliteedi eristamisel. Üritan heita valgust sellele, kuidas eri maastikes või ka mittemateriaalsetes, puhtalt semiootilistes või sümbolilistes mälu paikades põimuvad ja segunevad modernsuse-eelsest suulisest kultuurist ja uuematest kirjalkultuuri kihistustest pärit suhtumised, lood ja kombed.

Klounid ja teised kurjad tegelased. Ostensioon ja kriminaalsed legendid

Eda Kalmre

Eesti Kirjandusmuuseum

Laste- ja noortekultuuris on hirmulugude rääkimisel, nagu ka üheskoos üle elatud turvalisel hirmul, oluline roll meelelahutuses ning grupiseste sotsiaalsete ja võimuhete kehtestamisel. Ettekandes tuleb juttu viimaste kümnendite peamiselt laste- ja noorte digitaalses ja suulises pärimuses esile kerkinud uutest mütoloogilistest tegelastest ning nendega seotud legendidest. Internet on muutnud nende tegelastega lood tõsiseltvõetavaks, neil on rikas, erinevaid žanre ja tegevusi miksiv digitaalne sisu, mis mõjub vahetumalt. Popkultuuris, internetis ja meedia koostoimes ning päriselus on lähenenud lugu ja tegu ning saanud väljenduse erinevate ostensiivsete praktikate kaudu. Mitmete eesti näidete puhul on võimalik jälgida, kuidas niisugune teismeliste hirmulugu omandab avalikus meediaruumis täiskasvanute jaoks hoopis moraliseeriva sotsiaalse kriitika retoorika ning loost saab nn kriminaalne legend (Donovan 2004).

Kirjandus

Donovan, P. 2004. *No Way of Knowing. Crime, Urban Legends and the Internet*. Routledge.

Rahvaluulekogujad ja fännikirjandus: Hans Anton Schults F. R. Faehlamanni müütide lummuses

Katre Kikas

Eesti Kirjandusmuuseum

Fännikirjanduse (*fanfiction*) all mõistetakse enamasti asjaarmastajate kirjutatud ilukirjandust, mis võtab lähtepunktiks mõne autorikaitse all oleva teose süžee või tegelaskonna. Termin eesmärgina jääb aastasse 1938, kuid nähtuse ajaloolistes ülevaadetes kaasatakse sageli ka sellele eelnevaid, ning ka autorikaitse sünnile eelnevate teoste töötusi.

Ettekandes küsin selle järele, kas mõiste fännikirjandus võiks olla abiks mõtestamiseks rahvaluulekogujate kirjapanekuid, mis põimivad suulistelt allikatelt kuuldu loetu kaudu omaks võetuga. Näitena vaatlen rätsep Hans Anton Schultsi (1866–1905) 1894. aastast pärinevat kirjutist „Mõnda vana Eesti rahva laulikute ja nende laulude ajast, ja algusest” (H II 67, 114/297 (1838–1893)). Ehkki seda pea 200 leheküljelises teoses võib näha väga erinevaid suulist ja kirjalikku algupära inspiratsiooniallikaid, sead see kord vaatluse alla ühe võimaliku seose. Täpsemalt vaatlen seda kirjutist F. R. Faehlamanni müütide fännikirjandusliku arendusena. Faehlamanni sellisesse raami asetamisel lähtun otsapidi ka Ants Viirese ideest, et Faehlamanni mütoloogia „oli üks varasemaid poploori avaldusi, mille loomulikult oli üsna oluline koht rahva elus” (2001: 217).

Kirjandus

Viire, Ants 2001. Muistsed jumalad ühiskonna teenistuses: pseudomütoloogia Eesti avalikkuses 19. ja 20. sajandil. – *Kultuur ja traditsioon*. Eesti mõttelugu 39. Tartu: Ilmamaa, lk 217–225.

Kirna mõisa mungad ja Avaloni vaimud: võrdlevaid tähelepanekuid kummituslugudest uue vaimsuse keskkondades

Kristel Kivari

Tartu Ülikool

Tiina Sepp

Tartu Ülikool

Uue vaimsuse kultuuri on üldiselt kirjeldatud kui hübriidsetest ebapüsivatest liikumistest ja narratiividest koosnevat vaimset miljööd, mis tõstab esile isiklikku valikuvabadust, vastandudes sellega traditsioonilise kiriku õpetustele. Ometi on kristlike elementide kasutamine uue vaimsuse praktikates tavaline. Inglite kultuur, kirikusaalide mitmekesine kasutamine vaimsete praktikate läbi viimiseks või palveränd kasutab oma esteetikas kristlikke elemente.

Meie ettekanne räägib munkadest, kes ilmuvad endistes kloostrihoonetes, mis tänapäeval on saanud uue vaimsuse külustuskeskusteks: Kirna mõisast Järvamaal ja Glastonbury Abbeyst Suurbritannias.

Analüüsime peamisi motiive ja funktsioone, mida mungad nendes keskustes kannavad.

Kirna mõis tegutseb juba 1990. aastate lõpust tervendamiskeskusena, mille põhiline sõnum lähtub maa seest pihkuvast energiast. Ometi on nii tervendaja Helle Anniko kui ka praegu tema tegevust jätkavate omanike sõnul selle mõisa tähendust kujundanud vaimne keskkond laiem. Ehkki mõisa kohal asunud kloostrist dokumenteeritud andmed puuduvad, tõestavad selle paiga erilisust just aeg-ajalt ilmuvad mungakujud, kes püha kohta kujundavad ja kontrollivad.

Avaloni vaimude – *Company of Avalon* – all mõeldakse hingi, kes on elanud erinevatel aegadel Glastonbury kloostris munkadena. Esimene inime, kes nendega suhtles, oli Frederick Bligh Bond, kes määrati 1900. aastate alguses Glastonbury kloostris väljakaevamiste direktoriks. Ka tänapäeval võib Glastonburys kohata inimesi, kes suhtlevad Avaloni vaimudega. Üks neist on Barry Taylor, kes kord kloostrivaremetes jalutades kuulis gregooriuse laulu ja munkade hääli. Mungad kutsusid teda „vennaks“ ja ütlesid, et tema ülesandeks on teistega koos töötades taastada Glastonbury kadunud

vaimne süda – luua uuesti klooster, kuid viisil, mis sobiks tänasesse päeva.

Mungad, kes ilmuvad uusvaimsetes pühakohtades, annavad võimaluse analüüsida katkestusi ja järjepidevust kohapärimuses, samuti seda, mis roll on üleloomulikel sündmustel kaasaegsete vaimsete õpetuste kujunemisel.

Nelja tuule poole

Mare Kõiva

Eesti Kirjandusmuuseum

Ettekanne vaatleb tänaste narratiivide meediamõjutusi ja erinevaid arendusi, mida iseloomustab teatav folkloristilik difusioon ja mitmekihilisus.

Rahvapidustused ja komi folkloor

Nikolai Kuznetsov

Eesti Kirjandusmuuseum

Komimaa eri paikades korraldatakse igal aastal erinevaid rahvapidustusi. Mõni neist on vanem traditsioon, mis jäi unarusse nõukogude perioodil ja taastati 20. sajandi lõpus. Mitmeid hakati korraldama teiste samalaadsete ürituste eeskujul alles viimastel kümnenditel. Ühed on kindla profiili ja/või ilmse regionaalse sotsiaalmajandusliku eripäraga pidustused, nagu nt põhjapõdrakasvatajate või jahimeeste päevad. Teiste spetsiifika peitub milleski muus, nt mõne lokaalse rahvapeo brändimises on kasutatud ka kohapärimust. Tutvustades põgusalt komi festivalimaastikku, vaatangi ettekandes, kas ja kui palju on komi folkloori kasutatud rahvapidustuste kuvandi loomises.

CELSA võrgustiku projekti esmased tulemused: huumor eesti avalikus ruumis

Liisi Laineste

Eesti Kirjandusmuuseum

Guillem Castañar

Tartu Ülikool

Anastasiya Fiadotava

Eesti Kirjandusmuuseum

Avalikkuses lahvatavad konfliktid ja vaidlused levivad internetiajastul kiiremini ja kaugemale kui kunagi varem. Lisaks tõsistele aruteludele inspireerivad need meeme ja teisi huumoriliike. Uurisime Eesti, Valgevene, Poola ja Belgia huumorit, mille on vallandanud kas kohalikud või globaalsed sündmused. Igas riigis vaatlesime kahte sündmust, nende huumorireaktsioone ja kommentaare. Ettekanne tutvustab CELSA koostööprojekti „Huumor ja konflikt avalikus sfääris: suhtlusstiilid, huumorivaidlused ja vaidlustatud vabades tänapäeva Euroopas“ seniseid tulemusi eesti materjalil, analüüsides saadud tulemusi lähtuvalt sündmuste emotsionaalsest kaugusest ja temaatikast.

Tulemused osutavad, et huumori formaat ei sõltu otseselt konflikti kaugusest ega temaatikast, huumorimehhanismide valik sõltub neist mõõdukalt ning sisu kõige enam. Kommentaarid (ja see, kas need sisaldavad huumorit või mitte) sõltuvad sündmuse lokaalsusest / globaalsusest.

Origin and Historical Development of Slavic-Baltic Folk Instruments: A Study of Characteristic Features

Inna Lisniak

Estonian Literary Museum

The interaction of Slavic and Baltic substrates was important for the development and use of folk instruments in these territories. The Estonian *kannel*, the Latvian *kankles*, the Lithuanian *kanklės*, the Finnish *kantele*, and the Ukrainian old *gusla* (later – *bandura*) have become cultural archetypes defining their national identity. Researchers consider the genesis of the chordophones (stringed instruments) of the Slav-Baltic region mainly from the point of view of their belonging to modern ethnic territories, which makes the research perspective somewhat subjective. The problem of the origin and etymology of the names of similar instruments is still relevant today. In addition, the similarity of the structural parameters, acoustic characteristics and playing techniques of these instruments has often led researchers in scientific literature to generalise the names of instruments according to their ethnicity. There are several versions of the origin of plucked instruments: Estonian (Tõnurist 1977), Lithuanian (Apanavičius 2010), Ukrainian (Zinkiv 2013; Khai 2016) and Finnish (Väänänen, Häkkinen, Dahlblom 2012; 2019).

Ancient references to plucked chordophones are inextricably linked to the role and function of musical instruments in rituals, and the semantics and symbolism of instruments. The tradition of playing the Estonian *kannel* has long historical roots in the Finno-Ugric epic *Kalevala*. A cultural parallel can be drawn here with the epics of Kyivan Rus, which were transformed into *duma* epics with the tradition of playing the *kobza* and *bandura* (Zinkiv 2013). In particular, the ancient stringed instruments of the Finno-Ugric, Baltic, and Eastern Slavic peoples, and the practice of playing them, have many things in common: the peculiarities of the instrument-making process, gender restrictions (only a man was allowed to play a traditional instrument), individual design features of the instruments (different number of strings, scale, size) and the function of the stringed instrument player (mediator between man and God). Although folk instruments remain an attribute of national culture, they are undergoing certain

changes. The significance of the folk instrument as a symbol of struggle and an amulet has been reinforced by the war in Ukraine.

Literature

- Aranavičius, Romualdas 2010. Образы рыб и водоплавающих птиц в традициях изготовления „канклес“ народов Балтийского региона: вопросы семантики [Images of the fishes and waterfowls in the traditions of producing the „kanklės“ of the peoples of the Baltic sea region: problems of semantics]. – *Kultūras studijas*, no 2, pp 47-55.
- Khai, Mykhailo 2016. Народна інструментальна музика. – *Історія Української музики в 7 томах. Том. 1*. Київ: ІМФЕ ім. Рильського НАН України. с. 369–413.
- Tõnurist, Igor 1977. *Kannel Vepsamaast Setumaani. Soome-ugri rahvaste muusikapärandid*. Tallinn.
- Väänänen, Timo; Häkkinen, Leena; Dahlblom, Kari 2012. *Kanteleen kielin: Baltian kantelekanst*. Maanite: Helsinki
- Väänänen, Timo; Häkkinen, Leena; Dahlblom, Kari 2019. *Kanteleen kielin: Slaavilaiset kantelekanst*. Maanite: Helsinki.
- Zinkiv, Iryna 2013. *Bandura as a historical phenomenon*. IMFE: Kyiv.

Border Genres of Yiddishkeit: Navigating Heterotopic Space and Jewish Diaspora by way of Liminal Shtetlach

Savannah-Rivka Powell

University of Tartu

The Jewish diasporic experience is well aligned with the tenants of heterotopia and the hierarchic ensemble of places. The primary site for the examination of these themes is in the virtual space of TikTok where many Jewish creators are engaging with creative means of exploring and celebrating Yiddishkeit or Jewish life. Although the state of diaspora implies an experience of detachment, the musicians and artists discussed in this article present themselves as deeply engaged as if in search for some kind of utopia to contrast to their heterotopic realities. Although these creative processes are profoundly personal, many artists form networks by inviting others to join in their journeys. These networks arise, culminate, and disperse again, forming what I refer to as liminal shtetlach (Jewish villages).

I examine global movements utilizing a contemporary conception of the shtetl as it manifests in the digital realm. The songs, skits, and artwork examined in this article not only emulate the shtetl but actively and intentionally formulate liminal shtetlach in the very process of their creation and dissemination. In the course of this presentation, I will explore the creative works of Leonora Tepper and Rachel SJ. I selected these artists for analysis because they engage with concepts and imagery reminiscent of the shtetl in combination with or parody of pop culture. The creative works considered touch upon elements of shtetlcore and shtetlqueer as expressions of a culture-bound lifestyle. While shtetlcore presents a culturally distinct expression similar to that of cottage core, shtetlqueer themes are presented through parodies of popular songs. The creators have thus formed border genres that assert space in the digital sphere, forming the basis of liminal shtetlach adjacent to mainstream culture.

„Juba 26 aastat on nad öelnud, et meie leitut pole olemas“: Estonia, loominguline umbusk, rahvalik kriminalistika ja kontra-plottimine

Siim Sorokin

Tartu Ülikool

Juhul kui „vandenõuteoreetikud“ loovad „mitte üksnes valet“, vaid ümberlukkamatut (*unfalsifiable*) teadmust (Bratich 2008: 3), siis kuidas tuleks antud fenomenist teoretiseerida olukorras, kus algupäraselt „alternatiivse“ epistemoloogia narratiivsed 'tuumad' (kernels; e.g., „allveelaev“) – või keskpaigad (*narrative middles*) – leiavad tee ja saavad 'ümber-plotitud' mitte üksnes peavoolumeedias, vaid ka parlamendi istungjärgul? Kas esmase, pea 25 aastat omavahel üksipulgi arutlenud kogukonna diskursus legitimeerub? Kas leiab aset teatav ühiskondlikke rollide 'tasandumine', mislääbi uurimisestetiikat (*investigative aesthetics*) hakkab iseloomustama huvitatud osapoolte (anonüümsete netikommentaatorite, poliitikute jt) laiapäoline paljusus kontra-plotteritena; kelle rahvalikust kriminalistikast (*folk forensics*) kantud narratiiviloome, tingituna loodetava tõe ebakindlusest, on motiveeritud afektiivsest ja loomingulisest umbusust – „mõttest tunnetatava [*felt*] ja tundest mõtestatavana [*thoughtful*]“ (Williams 1977: 133; Sorokin 2023)? Püüdes piiritleda võimalikke vastuseid muuhulgas eelmainitud küsimustele, keskendub käesolev ettekanne dokumentaalsarja „Estonia – fyndet som ändrar allt“ (“Estonia: The Find that Changes Everything”, 2020) Eesti esilinastuse vahetule järelkajale avalikus meediaruumis. Ettekanne pakub parvlaev Estonia huku teemalise parlamendiistungist stenogrammi ja seotud uudislugude kommentaariumite (nt Delfi: „Värske doksari Estonia katastroofist sundis Jüri Ratase kiirkohtumisele Soome ja Rootsi riigipeadega“) tõlgenduslikku mikroanalüüsi. Analüüs tõukub multidistsiplinaarsest teoreetilisest raamistust, mida sünteesin narratiiviteooriaist, filosoofilistest vaadetest vandenõuteooriatele, mikroajaloost ja inimevolutsioonist, afektiuringuist ja muust.

Kirjandus

- Bratich, J. Z. 2008. *Conspiracy Panics: Political Rationality and Popular Culture*. New York: State University of New York Press.
- Sorokin, S. 2023. “Contra-plotting suspicion and ambiguity in the (conspiracy) discourse of MV Estonia”. Ettekanne „Narrative Matters“ konverentsil, Tampere, 15.-17. juuni.
- Williams, R. 1977. *Marxism and Literature*. Oxford: Oxford University Press.

Milline regilaul rohib?

Taive Särg

Eesti Kirjandusmuuseum

Vanad laulu- ja muusikastiilid kaovad sageli koos oma ajaga, kuid regilaul on pikaajalise hääbumise kiuste püsinud, muutunud ja taastunud mitmetes ilmingutes. See on pannud mõtlema, mida eesti inimene lauludelt ja laulmiselt ootab ja kuidas regilaul neid ootusi täidab. Regilaulu püsivuse põhjusi leiab nii laulude esteetilises küljes kui ka sotsiaalses funktsioonis (Särg, Oras 2021). Regilaulu elujõule on kaasa aidanud ka selle kasutamine kaasaja teistes olulistes muusikastiilides, olgu siis koorilaul, folk- või rockmuusika. Regilaulu püsivuse saladuste leidmiseks olen varem uurinud, millised neist on toodud taas kasutusse ühislauluna ja millised tunnused neid eelistatud laule iseloomustasid (Särg 2014). Seekord esitan küsimuse, missuguseid regilaule on muusikud eelistanud kasutada populaarmuusika töötlustes (sõna laias tähenduses, hõlmates džässi, rokki, poppi jm) ja mille põhjal nad on teinud valikuid. Töötluste jaoks võib regilaulu muuta oluliseks asjaolu, et seal on suulise-kuuldelise leviku tõttu välja kujunenud hästi haaratavad, korduvad ja meelde jäävad muusikalised kujundid, korrapärane põhiritm ja võimalus väljendada identiteeti.

Kirjandus

Middleton, Richard; Manuel; Peter 2001. Popular music. – *Grove Music Online* 19.01.2024. <https://www-oxfordmusiconline-com.ezproxy.utlib.ut.ee/grovemusic/view/10.1093/gmo/9781561592630.001.0001/omo-9781561592630-e-0000043179>.

Särg, Taive 2014. Regiivisiid 21. sajandi algul laulutubades ja -pesades. – *Regilaulu kohanemine ja kohandajad*. Eesti Rahvaluule Arhiivi toimetused 31, toim. Janika Oras, Andreas Kalkun, Mari Sarv, lk 39–88. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseumi Teaduskirjastus.

Särg, Taive; Oras, Janika 2021. Regilaulu eripära ja elujõud. – *Horisont* 6, lk 54–57.

Удмуртские фестивали и праздники: традиции и новации

Надежда Шутова

Ижкар

Доклад посвящен теме функционирования фестивалей и праздников в современной удмуртской культуре. В основе работы – авторские материалы 2018-2019, 2022–2023 гг. Также привлечены итоги научных изысканий конца XIX – начала XXI в. и сведения из интернет-источников. В докладе будут рассмотрены истоки проводимых мероприятий, характер взаимодействия элементов традиционной и массовой праздничной культуры. В качестве примеров будут привлечены материалы о работе культурно-туристического парка ДондыДор, фестивалей „Удмуртия – родина пельменей“, Гербер и Быг-Быг.

К числу архаичных элементов на фестивалях и праздниках относятся традиционные моления с жрецами, использование национальных костюмов и головных уборов, приготовление, угощение и продажа старинных кушаний и напитков. Концертная программа мероприятий включает выступления аутентичных фольклорных коллективов, знакомящих публику с удмуртским песенным и танцевальным наследием. Также происходит знакомство с национальными обрядами и обычаями, персонажами удмуртской мифологии.

Элементы масс-культуры – разнообразные спортивно-развлекательные квесты с призами, развлекательные площадки и анимации, розыгрыши и конкурсы, ярмарки-продажи, состязания, мастер-классы по изготовлению арт-объектов, пельменей и прочих национальных блюд и напитков, современные молодежные дискотеки и концерты. Также широкое распространение получили интерактивные познавательные площадки.

На первый взгляд, возрождение старинных общественных праздников и организация новых обусловлена необходимостью привлечения туристов. Однако такие события, пусть в редуцированной и даже театрализованной форме, воссоздаются по зову сердца организаторов, с желанием показать ценности, национальные и культурные коды удмуртов внешнему миру, ибо в современной удмуртской среде сохраняется устойчивое ядро старинных представлений о мире,

о связи человека и общества с природой, с ушедшими поколениями, сохраняется осознанная или неосознанная вера, что связь с прошлым способствует благополучию и гармонизации жизни.

Ühe udmurdi palve arengud kümne aasta jooksul

Eva Toulouze

INALCO, Paris; Tartu Ülikool

Baškortostani udmurtide üheks omapäraks on see, et nad on tänapäevani säilitanud oma agraarse usupraktika, mis on viimastel aastatel isegi intensiivistunud. Paiguti on säilinud täielik järjepidevus. Lisaks looma ohverdamisele ja pudru valmistamisele on nende palvuste oluline osa verbaalne pöördumine jumaluste poole. Udmurdi traditsioon tunneb hästi tekste nimega *kuris'kon*, mida juba 19. sajandi uurijad on usinalt kirja pannud, enamasti juba ristiusustatud udmurtidelt. Aga nendel palvustel on palved elus žanr, mida antakse täna edasi uute vahenditega. Sakraalsusest hoolimata on tekstid alati muutunud, jälgides ühiskonna ümberstruktureerimist. Keskendun ühe küla näitele. Kui ma alustasin seal välitöödega 2013. aastal, lugesid ohvripapid ühte teksti, mis oli olnud käibel juba aastaid. 2019. aastal otsustasid nad viia teksti vastavusse tänapäeva vajadustega, sama kordasid nad 2022. aastal. Siinkohal võrdlen neid kolme teksti ja kommenteerin seda, kuidas need kajastavad elanike vajaduste arengut.

Populaarne ballett: folkloorimotiivi muutmine sotsiaalseks tegevuseks

Sergei Troitskii

Eesti Kirjandusmuuseum

Oma ettekandes käsitlen kaasaegse folkloori toimimist ja ümberkujundamist, selle rändamist žanrite vahel. Toetun meemiteooriale ja toon samal ajal välja selle probleemsed punktid. Materjaliks valisin hilise nõukogude folkloori motiivi balletist „Luikede järv“. Nõukogude ideoloogiline müüt NSV Liidu ülimuslikkusest balletis ja balleti aktiivsest populariseerimisest publiku seas sai põhjuseks, miks balletti „Luikede järv“ edastati televisioonis Nõukogude hilisajaloo kriitilistel hetkedel, seetõttu hakati seda seostama kommunistlike juhtide surmaga. Selline semantiline seos oli aluseks hilisnõukogude anekdootidele ja oleks pidanud sinna jäämagi. Kuid just see motiiv sai populaarseks 2000. aastate lõpus ning eriti aktuaalseks 2010. ja 2020. aastate alguses kui allegooriline väljend soovist muutuste järele (Putini surm). Venemaa täiemahuline sissetung Ukrainasse on muutnud selle motiivi protestipopkultuurielemendiks, mis võimaldab väljendada ühtaegu nii Putini kui ka sõja vastu olemist.

Mida teab põhikoolilõpetaja folkloorist?

Ell Vahtramäe

Akadeemiline Rahvaluule Selts

Põhikooli riikliku õppekava § 2 lg 4 sätestab: „Uue põlvkonna sotsialiseerumine rajaneb eesti kultuuri traditsioonide, Euroopa ühishväärtuste ning maailma kultuuri ja teaduse põhisaavutuste omaksvõtul. Tugeva põhiharidusega inimesed suudavad ühiskonnaga integreeruda ning aitavad kaasa Eesti ühiskonna jätkusuutlikule sotsiaalsele, kultuurilisele, majanduslikule ja ökoloogilisele arengule.“

Folkloorialaseid teadmisi saavad õpilased eelkõige kirjanduse ja muusikaõpetuse tundides. Eesti keele ainetundides mõtestatakse lühivorme, eelkõige vanasõnu ja kõnekäände, nende omandamist kontrollib ükskaks ülesannet ka lõpueksamil, kas siis iseseisva ülesandena või lugemisülesande osana. Õppevaras käsitletakse rahvaluuleteemasid seostatuna popkultuuriga, millega loodetakse seletada võõramat läbi tuttava. Poploor muutub kiiresti ning eeldatavalt tuttav ei pruugi ta seda tegelikkuses olla.

Oma ettekandes keskendun rahvaluulekäsitluste pigem tunnetuslikule kui teadmispõhisele omandamisele Vaimastvere kooli näitel.

Kirjandus

Jaani, Juta; Luisk, Ülle 2010. *Läbivad teemad õppekavas ja nende rakendamine koolis*. II osa. Tartu Ülikooli haridusuuringute ja õppekavaarenduse keskus. <http://www.ut.ee/curriculum/kogumikud>

Luisk, Ülle 2010. *Läbivad teemad õppekavas ja nende rakendamine koolis*. I osa. Tartu Ülikooli haridusuuringute ja õppekavaarenduse keskus. <http://www.ut.ee/curriculum/kogumikud>.

Org, Andrus 2006. Kirjandusõpetus põhikoolis. Kommentaare kirjanduse ainekavale. – *Arenev õppekava: õpikeskkond ja ainevaldkonnad*. Tartu Ülikooli õppekava Arenduskeskus. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus, lk 136–145.

Ragul, Kairi 2010. *Väärtuskasvatuse põhikooli kirjandustundides*. Magistritöö. Tartu: Tartu Ülikool, filosoofiateaduskond, eesti ja üldkeeleteaduse instituut.

Sutrop, Margit; Valk, Pille; Velbaum, Katrin 2009. *Väärtused ja väärtuskasvatuse*. Valikud ja võimalused 21. sajandi Eesti ja Soome koolis. Tartu Ülikooli eetikakeskus.

Üldoskused – õpilase areng ja selle soodustamine koolis. Tartu Ülikooli kirjastus, 2005.

Идея национальной идентичности в деятельности современных центров удмуртской культуры

Татьяна Владыкина, Денис Корнилов

Ижкар

Национальная идентичность удмуртов до последнего времени в большей степени была связана с традиционной культурой. Хозяйство и быт, вписанные в систему природного времени и социального окружения, календарные и семейные обряды и праздники, удмуртский язык были естественной средой, которая не отчуждала человека от представления о „своём“, „родном“ пространстве. Старшие поколения передавали жизненный опыт и поведенческие стереотипы по неписаным законам обычного права, закрепляя их формулами *пересьёс озьы каро вал 'старики так делали', пересьёс озьы шуо вал 'старики так говорили'*.

Современная удмуртская культура характеризуется разными способами влияния на идею сохранения национальной идентичности. Естественные формы бытования традиционной культуры под влиянием профессионального искусства и массовой культуры обрели фестивальные и конкурсные виды, потребность сохранения образов и картин прежнего мира привели к созданию комплексов „Удмурт корка“ („Удмуртская изба“) по типу „живых“ музейных заповедных мест, принимающих туристические группы (д. Карамас-Пельга Киясовского района) или разыгрывающих сюжетные ролевые игры на удмуртские темы (этнографический комплекс „Мумы-Дор“ в окрестностях г. Ижевска, рук. Н. Михайлов). Более сложные цели и задачи по сравнению с музейными выставками ставят перед собой этнографические комплексы в д. Узей-Тукля Увинского района (рук. Г. Е. Сидоров) и д. Баграш-Бигра Малопургинского района (рук. В. Ф. Ботников). Здесь большое внимание обращают и на старину, и на современные интерьеры и изделия, созданные на основе удмуртской истории и мифологии.

Märkused / Notes

Monster
Minnie Mouse